

Fatma Xanım Kəminə şeirlərində mövzu və sənətkarlıq

Zülfiyyə Məmmədhüseynova

AMEA Folklor İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: zulfyye.memmedhuseynova@gmail.com

Annotasiya. XIX əsr Azərbaycan şairəsi Fatma xanım Kəminə Qarabağ ədəbi mühitinin yetirməsidir və ədəbiyyat tariximizdə önəmli yeri vardır. XIX əsrdə tərtib edilmiş “Təzkireyi-Nəvvab”da (Mir Möhsün Nəvvab), Firidun bəy Köçərlinin “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları”nda ondan bəhs edilmiş, professor Əzizə Cəfərzadə 1971-ci ildə şairənin əldə etdiyi şeirlərinə ön söz yazaraq nəşr etdirmiş, buradakı ədəbi örnəklərdən beş qəzəl “Azərbaycanın aşiq və şair qadınları” (1991) kitabına da daxil edilmişdir. Son dövrlərdə isə, xüsusilə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Fərmanı ilə 2022-ci il Şuşa ili elan olunandan sonra şairin yaradıcılığına maraq daha da artmış, onun həyatı və irsi haqqında çoxsaylı məqalələr işıq üzü görmüşdür. Ancaq bu yazıların əksəriyyəti peşəkar ədəbiyyatşünaslıq baxımından araşdırılmamış və incələmə aparılmamışdır. Bu baxımdan şairənin əsərlərinin məzmun və sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin tədqiqata cəlb edilməsi ədəbiyyat tariximizin inkişaf istiqamətlərinin öyrənilməsində əhəmiyyətli məsələlərdəndir.

Məqalədə Fatma xanım Kəminənin əsərləri tədqiqata cəlb edilmiş, şairənin irsi öyrənilmişdir. Araşdırma zamanı mətnlər üzərində iş aparılmış, oxşar motivli əsərlərə müraciət etmiş şairlərin fikirləri və yanaşmaları ilə müqayisələr aparılmış, hermenevtik və tarixi-müqayisəli metodlardan istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: Fatma xanım Kəminə, təzkirə, qəzəl, mövzu, motiv, poetik vasitələr

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 10.01.2023; qəbul edilib – 27.01.2023

Theme and artistry in the poems of Fatima Khanum Kemine

Zulfiyya Mammadhuseynova

Institute of Folklore ANAS. Azerbaijan.

E-mail: zulfyye.memmedhuseynova@gmail.com

Abstract. The Azerbaijani poetess of the 19th century Fatima Khanum Kemine is of the literary environment of Karabakh, who has a significant role in the history of our literature. It is mentioned about the poetess in the collection of Mir-Mohsun Navvab “Tezkireyi-Navvab” compiled in the 19th century and in “Materials on the history of Azerbaijani literature” by Firidun bey Kocharli. In 1971 professor Aziza Jafarzadeh published and wrote an foreword to the collection of poems by the poetess and included five literary examples of ghazals from it in her book “Azerbaijani women-ashugs and poetesses” (1991).

Interest in the poetess’s work has especially increased recently, after the Decree of President Ilham Aliyev, declaring 2022 the “Year of Shusha,” and many articles about her life and work were

published. But in most of these articles the researches have not been carried out from a professional point of view. To study the direction of development of the history of our literature, it is very important to involve the artistic thematic features of the poetess in the study.

The article examines the works of Fatima Khanum Kemine and examines her legacy. During the study, work was carried out on the texts, the judgments and attitudes of poets who addressed similar motives in their works have been examined. The work is based on hermeneutic and historical-comparative methods.

Keywords: Fatima Khanum Kemine, tezkire, ghazal, theme, motive, poetic means

Article history: received – 10.01.2023; accepted – 27.01.2023

Giriş / Introduction

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının mövzu və sənətkarlıq xüsusiyyətlərini, dövrün ədəbi zövqü və yaradıcılıq kriteriyalarını şeirlərində təzahür etdirən Qarabağ ədəbi mühitinin yetirməsi Fatma xanım Kəminənin əsərləri poetik irsimizin dəyərli örnəklərindəndir. Dövrün öncül şairi Mirzə Bəybaba Fənanın ailəsində böyüyüb tərbiyə almış və şübhəsiz ki, atasının şairliyindən də təsirlənmiş, daha çox aşiq kimi xatırlanmasına rəğmən dövrümüzə yalnız klassik üslubda yazılmış şeirləri gəlib çatmış Fatma xanımın bir şairə kimi formalaşmasında, ilk növbədə, aldığı təhsil, xüsusilə də Qarabağda fəaliyyət göstərmiş ədəbi məclislər – Mir Möhsün Nəvvabın başçılıq etdiyi “Məclisi-fəramuşan” və Xurşidbanu Natəvanın başçılıq etdiyi “Məclisi-üns”ün çox böyük rolu olmuşdur.

Fatma xanım Kəminənin şəxsiyyət və yaradıcılığı hələ sağlığında müasirlərinin diqqətini cəlb etmiş, şairə ilə yaxın münasibətdə olmuş XIX əsr Azərbaycan poeziyasının görkəmli siması Xurşidbanu Natəvanla yanaşı, bir çox digər söz və qələm sahibləri ona şeirlər həsr etmişlər. “*Ərdəbilli Mustafa xanın qızı Ziba xanım Ləli, Qəmər bəyim Şeyda və başqaları şuşalı xanımı vəsf edən qəzəllər yazıblar. 36 misradan ibarət olan bir mənzum məktubda Şaxis təxəllüslü bir şair öz müasiri Kəminə xanımın kasıblara əl tutan, böyük ürəyə sahib, insanpərvər olduğunu dilə gətirərək yazırdı:*

*Mehri-lütfün fūqəranın başına sayə salıb,
Əzhəri-şəmsidi bu, mən necə inkar qılım?!”* [8, s.7]

Fatma xanım Kəminənin şeirlərinə XIX əsrdə yaranmış təzkirə-antologiyalarda yer verilmiş, Mir Möhsün Nəvvab “Təzkireyi-Nəvvab”da [10, s.195-200], Firidun bəy Köçərli “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları”nda [9, s.169-173] ondan bəhs etmiş, professor Əzizə Cəfərzadə 1971-ci ildə (təkrar və genişləndirilmiş nəşr – 2002) əldə etdiyi şeirlərinə ön söz yazaraq nəşr etdirmiş, buradakı ədəbi örnəklərdən beş qəzəl “Azərbaycan qadın şairləri antologiyası”na [1, s.96-99] (ilk nəşri: “Azərbaycanın aşiq və şair qadınları” (1991, səh. 76-79) daxil edilmişdir. Son dövrlərdə isə, xüsusilə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Fərmanı ilə 2022-ci il Şuşa ili elan olunanda şairin yaradıcılığına maraq daha da artmış, onun həyatı və irsi haqqında çoxsaylı məqalələr işıq üzü görmüş, Qarabağ ədəbi mühitinə dair monoqrafiya və tədqiqatlarda şairədən də ayrıca bəhs edilmişdir. Ancaq bu yazıların əksəriyyəti sanki şairəni geniş oxucu kütləsinə, ictimaiyyətə tanıtmmaq məqsədi daşımış, bu səbəbdən də eyni fikirlər bu və ya başqa şəkildə təkrarlanmış, peşəkar ədəbiyyatşünaslıq baxımından araşdırma və incələmə aparılmamış, şairənin yaradıcılığı çağdaşları, sələfləri kontekstində, dövrün ədəbi prosesinin ayrılmaz bir parçası kimi, müqayisə və qarşılaşdırmalar aparılaraq öyrənilməmişdir. Halbuki Fatma xanım Kəminənin

bizə gəlib çatmış şeirləri onun XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında önəmli yerə sahib olduğunu göstərir. Bu baxımdan şairənin əsərlərinin məzmun və sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin tədqiqata cəlb edilməsi ədəbiyyat tariximizin inkişaf istiqamətlərinin öyrənilməsində əhəmiyyətli məsələlərdəndir.

Əsas hissə / Main part

Təzkiyələrin yazdığına görə, 400-500 şeiri olan Fatma xanım Kəminənin irsindən bizə gəlib çatmış şeirlərin əksəriyyəti yüksək insani duyğu olan sevginin tərənnümünə, vüsal həvəsi, həsrətin acısı, sevgilinin çəkdiyi cəfalar kimi mövzulara həsr olunmuşdur. Şairənin ətrafında baş vermiş hadisələrə, yaxınlarının, xüsusilə Natəvan xanımın yaşadığı faciələrə münasibəti də qəzəllərində bədii dillə əksini tapmışdır. Fatma xanımın şeirləri, əsasən, klassik janrlarda olsa da, şairənin xalq şeiri üslubunda yazdığı da qeyd edilir. “*Dövrün poetik ruhu əruzla “nəfəs alsada”, şairin xalq şeiri vəznə olan hecədə də gözəl örnəklər yaratdığı haqqında təzkiyələrdə müəyyən məlumatlar öz əksini tapıb*” [12].

Fatma xanım Kəminənin yaradıcılığında əlimizdə olan nümunələrin incələnməsi göstərir ki, onda şairlik təbi ilə nəzəri biliklər birləşmiş, şeir texnikasının sirlərinə bələd olmuş, dilin obrazlı qatlarına enə bilmişdir. Bu baxımdan Fatma xanımın şeirlərində mövzu seçimi ilə sənətkarlığın vəhdətinin araşdırılması qarşımıza maraqlı detallar çıxarır.

Şairənin ən məşhur şeiri Abbasqulu ağa Bakıxanovun –

*Gördüm o gözəl türənə rüxsar arasında,
Bənzətdim onu əfiyə gülzar arasında. [2, s.246]*

– beyti ilə başlayan qəzəlinə nəzirə olaraq yazdığı “Arasında” rədifli qəzəldir. Əvvəla, qeyd edək ki, şairənin nəzirə yazmağa cəsarət etməsi ədəbi mühiti yaxından izləməsinə, özünün də bu cərgədəkilərdən biri olmasına inamının təzahürü idi. Şeirənin məzmunundan bəlli olur ki, o, “Məclisi-üns”də oxunmaq üçün yazılmış və Xan qızına həsr olunmuşdur. Klassik bədii təsvir və ifadə vasitələrinin – təşbih, tosiq, touzi, təzad, mübaligə və s.-nin məharətlə işləndiyi qəzəl müəllifinin həm dəqiq müşahidə və bənzətmə qabiliyyətini, həm də şeir sənətinin incəliklərinə bələd olduğunu göstərir.

*Cana, bu nə cadudur, qaşu göz arasında,
Niqim tutulur görcək hərdəm, söz arasında.
Gər görsə Zuleyxavü Yusif səni bəzində,
Məbhut qalar onlar yuz min qız arasında. [7, s.23]*

Şeirdə diqqəti ilk cəlb edən eynicinsli səslərin bir-birini izləməsindən yaranan ahəngdir: c, g, z səslərinin çoxluq təşkil etdiyi sözlər şeirə xüsusi bir musiqilik, ritm və axıcılıq vermişdir. Eyni zamanda şeirdə bütöv xarakteri canlandıran, əlvan boyalarla işlənmiş bir portret çəkilmişdir: qarşımızda şeir məclisində qəzəl oxuyan və bu zaman mətndəki emosiyalara uyğun üz, qaş, göz mimikləri dəyişən, xislətindəki bütün zərafəti, məlahət və cazibədarlığı ilə insanı əfsunlayan zərif bir xanım əyləşmişdir. Portretdəki obraz o qədər gözəldir ki, onun bu ədalarını görərkən müəllifin niqə tutulur. İkinci beytdə mübaligə bir pillə də yüksəyə qalxır. Şairə qəhrəmanını klassik poeziyada gözəllik və eşqin rəmzi olan Yusif və Zuleyxa ilə müqayisə edir. Lakin onun məmduhu bu simvollaşmış qəhrəmanlardan da üstündür. Ona görə də hətta Zuleyxa və Yusif onu məclisdə görsələr və o məclisdə yüz min qız olsa belə, yenə də onun gözəlliyi qarşısında mat-məəttəl qalarlar.

*Innab ləbin, cana, təşbih edib aşıqlar,
Nar danəsidir, guya, duşmuş buz arasında.
Ey dil, eləmə artıq nalən yerinə yetdi,
Saldın özün odlara, yandın köz arasında.* [7, s. 23]

Poeziyada “sevgili-dostun” dodaqları sarı-qırmızı rənginə, şirin dadına və xoş ətrinə görə innaba bənzədilir. Sonrakı misrada isə şairə çox məşhur bir olaya – Xan qızının məclisdə süfrəyə buzlar arasında dənələnmiş nar verməsinə işarə edilir və bu dəfə onun dodağını buzlar arasında xüsusi bir parlaqlıq əxz edən nar dənəsinə bənzədir. Eyni bir obyektin müxtəlif obyektlərə bənzədilməsi müəllifdən xüsusi müşahidə qabiliyyəti və diqqət tələb edir. Qeyd edək ki, ümumiyyətlə, estetikada bitki kultunun önə keçməsi, obrazın hər hansı bir cizgisi, mənəvi və zahiri cəhətinin bitkiyə bənzədilməsi ruhun incəliyi və zərifliyindən xəbər verir: dolayısı ilə mənəvinin maddinin fəvqünə qalxdığını göstərir. İkinci beytdə isə incə bir mətləbə toxunulmuşdur. Məlumdur ki, güclü alov, atəş uzun müddət yanmır, bir qədər yandıqdan sonra sönür. Ancaq köz tutmuş atəşin, alovun odu uzun müddət qalır və daha yandırıcı olur.

*Əhdində vəfa varsa, məbhut nə durmuşsan?
Var küyə, yügür-yort ta canın öz arasında.* [7, s.23]

Bu beytdə də iki bir-birinə zidd hərəkət (və hərəkətsizlik) halından məharətlə istifadə yolu ilə çox maraqlı təkrir yaradılmışdır. “Məbhut durmaq” (donub qalmaq) və “yügürüb-yortmaq”. Burada Azərbaycan cəmiyyətində, xüsusilə də Qarabağ mühitində qadının müstəqil olduğu, məsələn, qadınlara qarşı basqı və yasaqların daha qatı olduğu Şirvan mühitinə nisbətən daha sərbəst olduğu da duyulur. Dosent Təhminə Bədəlova Molla Pənah Vaqif və Məhcür Şirvani yaradıcılığında qadının zahiri gözəlliyinin təsviri məsələsindən danışarkən eyni yüzillikdə yaşamış iki sənətkarın dünyagörüşündəki fərqi daha çox məhz yetişdikləri mühitlə bağlayır: “*Qazax-Qarabağ mühitində qadınlar Şirvan zonasındakı qadınlara nisbətən çox da örtünmürdülər. Burada çox vaxt yalnız baş örtüyü və yaşmaqdan istifadə olunurdu. Bakı-Şirvan mühitində isə qadınlar tam halda hicablanırdılar. Bunu Sabirə Dünyamaliyevanın böyük zəhmət və axtarışlarının nəticəsi olan “Azərbaycan geyim mədəniyyəti tarixi” bədii-etnoqrafik tədqiqatında əksini tapmış şəkillər də bir daha təsdiq edir. Rəssam Q. Qaqarinə məxsus şəkillərdə Bakı-Şirvan (daha çox Bakı) qadınları çadra və yaşmaqlı, Gəncə-Qarabağ xanımları isə yalnız kələğayı ilə təsvir olunmuşdur*” [3, s.64].

Ümumiyyətlə, təzad, çatdırılan fikri ziddiyyətlər fonunda vermək Fatma xanımın üslubuna xas xüsusiyyətdir. Əks mənəli anlayışları qarşılaşdıran şairə oxucunun diqqətini bu yolla mövzuya daha tez cəlb edir, onu sanki silkələyir və şeirdən də son məqsəd məhz budur:

*Əhli-Xuda, Kəminə, cəfa görsə, səbr edər,
Yarəb, görüm ki, gümrəhi irşad olmaya.* [7, s.24]

Beytdə “əhli-Xuda” ilə “gümrəh” – doğru yoldan sarpmış, yolunu azmış adam qarşılaşdırılır. Hər cəfaya səbr etmək Tanrı yolunu tutan insanın özəlliyidir. Ancaq beytin ikinci misrasında şairə sanki hissə qapılır, necə deyirlər, hirsinə yenilir. Çünki adətən ədəbiyyatda “yolunu azmış” irşada – doğru yola dəvət edilir. Yuxarıdakı parçada isə müəllif “gümrəhi” qəti şəkildə rədd edir.

*Xuni-cigərim gözdən ol qədr rəvan olmuş,
Laf etmə, Kəminə, cox, gül tək üz arasında.* [7, s.23]

“Arasında” rədifli qəzəlin axırıncı beytində şairə mübaliğədən istifadə edərək maraqlı obraz yaratmışdır. Əgər şeir sözün “ən ləzzətli hala gətirilməsidirsə”, bu ləzzəti yaradan da məhz bədii təsvir və ifadə vasitələridir. Şeirin qəhrəmanı ağlayır, lakin onun gözlərindən axan yaş deyil, ürək qanıdır. Ancaq bu, sevgili dost üçün bir fürsətdir. Şairə özünə müraciətlə maraqlı təklif edir: sözə yer vermə, gözdən axan bu ürək qanı – qanlı göz yaşları arasında gül tək üz deyir. Burada qanlı göz yaşı ilə gülün eyni rəngdə olması da diqqətdən yayınmır. Qeyd edək ki, klassik poeziyada qanlı göz yaşı, qızılgül motivi ən müxtəlif situasiyalarda əks olunsada, “qanlı göz yaşı içində gül kimi üzümək” orijinal baxışdır. Burada, heç şübhəsiz ki, müəllif üslubu özünü göstərmişdir. Yəni ayrı-ayrı müəlliflər eyni obyektə baxarkən öz üslublarına uyğun fərqli mənzərə görə bilirlər. Türk ədəbiyyatı mütəxəssisi dr. Ömər Dəmirbağ şair üslubunun önəmini izah edərək deyir: “*Şairin üslubu xarici aləmə yanaşmada çox önəmlidir. Məsələn, Baqi (XVI əsr türk şairi – Z.M.) Topqarı sarayının bağçasında gəzərkən ayağının altındakı saralmış yarpaqları nəzərdə tutaraq yazır: “Hər yanədən ayağıma altın akıb gelir”. Baqinin mizacı ona altın söylədir. Baqini götürüb yerinə Füzulini qoysaq, deyəcək “Qanlı göz yaşı axıb gəlir”, Nədimi (XVII-XVIII əsrlər türk şairi – Z.M.) qoysaq, deyəcək “şerab akıb gelir”, Mehmet Akifi (XIX-XX əsrlər türk şairi – Z.M.) qoysaq, deyəcək “şehit cənazələri akıb gelir”* [4]. Fatma Xanımın yuxarıdakı beytində də məhz ona məxsus orijinal bir baxışla rastlaşırıq ki, bu da şairənin yaradıcılığını digər müasirlərindən fərqləndirən cəhətlərdən biridir.

XIX əsr Azərbaycan ictimai fikrində və ədəbiyyatında yeni dövrün başlanğıcı idi. Bu dövr Azərbaycan ədəbiyyatı məzmun və forma etibarilə yeni mərhələyə qədəm qoysa da, “təmali çox dərin və sağlam atılmış” klassik ənənələr hələ güclü idi. XIX əsrin ikinci yarısı – XX əsrin əvvəllərində Qarabağ ədəbi-mədəni mühitini araşdıran dos. Səbinə Əhmədova da yazır ki, “...XIX əsrdə Şuşa şəhərində keçirilən ədəbi məclislərdə ən çox Füzulidən danışılır, o təhlil olunur və onun şeirlərinə nəzirələr, təxmislər yazılır” [6, s.32]. Fatma xanım Kəminənin də şeirlərində Füzuli ədəbi məktəbinin ənənələrinin izləri özünü göstərir. Xüsusilə şairənin təsəvvüf motivli şeirlərində bu təsir daha çox duyulur. Məlumdur ki, “kөнül”, “qəlb”, “ürək” anlayışının təsəvvüfdə xüsusi yeri və anlamı vardır. Artıq xalq arasında aforizmə çevrilmiş “Kөнül yıxmaq Kəbə evini yıxmaqdan daha böyük günahdır” fikri də bunun milli təfəkkürə nüfuzunun nəticəsidir. Mövlana da deyirdi ki, “*Akıl akıl olsaydı, adı gönül olurdu*”. XX əsrin məşhur türk şairi Necip Fazıl Kısakürək isə müdrik mütəsəvvüfün misrasını təzmin edərək ona bir misra da əlavə etmişdir:

*Akıl akıl olsaydı, adı gönül olurdu,
Gönül gönlü bulsaydı, bozkırlar gül olurdu.* [11]

Demək ki, zaman və məkandan asılı olmayaraq ədəbiyyat aləmində, mənəviyyat sahəsində kөнül həmişə eyni qüdsiyyətlə anılmışdır. Şairlər kimsəyə deyə bilmədikləri “sirlərini”, dərdlərini məhz kөнülləri ilə bölüşmüşlər və elə bu səbəbdən də poeziyada “Ey kөнül”, “Dila” xitabı ilə yazılmış çoxlu ədəbi örnəklər vardır. Təsəvvüfdən gələn eyni motivi Fatma xanımın da şeirlərində görürük: o, kөнül evi yıxmağı iki dünyanı bərbad etməyə bərabər bilir:

*Hər kimsə ki xərab qıla bir kөнül evin,
Dünyəvü axirət evi abad olmaya.* [7, s.24]

Təsəvvüfə görə, “Aşiq susarsa, həlak olar, arif danışarsa”. Məlumdur ki, klassik poeziyada da ən çox “danışan”, ah-fəğan edən və bu üzdən də ən çox qınanılan aşiq obrazı bülbüldür. Bu mənada bülbül - məcazi aşiqin rəmzi obrazı ona zidd xarakterdə olan, yəni dinnmədən, söyləmədən eşqinə, sevgilisinə - yanan şama qovuşmaq üçün özünü fəda edən, kül edən pərvanə ilə – həqiqi aşiqin rəmzləşmiş obrazı ilə müqayisə edilir. XVIII əsr türk şairi Esrar Dede de yazırdı ki:

*Da 'vāsını terk etsin bülbülde fedā yoqdur
Bir nükteciği 'aşqın pervānede qalmışdır. [11, s.188]*

Fatma xanım Kəminə də bübülün ah-nalə etməsini aşiqin başına bəla açdığını söyləyir, əgər bülbül bağ içində fəryad edib nəğməsini aləmə yaymasaydı, bağban onun sevgisinin qarşısında əngəl ola bilməzdi:

*Bülbül təəşşüqün kəsə bilməzdi bağiban,
Bağ içrə gər nəva ilə fəryad olmaya. [7, s.24]*

Dövrədən və zəmanə əhlindən şikayət motivi də Fatma xanım Kəminənin şeirlərində yer almışdır.

*Bu çərxi-kəcmədarda diyriyə rəsmidir,
Bir barigah olmadı bərbad olmaya. [7, s.24]*

Şairə tərsinə dövrədən dünyada qədimdən bərqərar olmuş qaydadan şikayətçidir, çünki sonunda bərpad olmamış bir saray görməmişdir. Fatma xanım burada da poetika sənətinin seyrindən fikrinə xüsusi hüsn qatmış, onu gözəl ifadə etməyə çalışmış və buna nail olmur. Şeirdəki bədii təyinlər müəllif fikrinə emosionallıq qatmış, onun təsir gücünü daha da artırmışdır. “Kəcmədar” – birisinin istək və arzularına qarşı hərəkət edən – “çərx” sözünün təyini yerində işlənməklə xüsusi bir müəyyənlik yükü qazanmış, şikayət motivinin də təsiri ilə mütərəqqi görüşlü insanların arzusu xilafına dönən, dolanan hadisələrə işarə etmişdir. Rəsm – qayda, qanun sözünü bədii cəhətdən təyin edən “di(y)rinə” (qədim, çoxdankı) isə bu dönüşü dəyişdirməyin mümkünsüzlüyünə, əzəldən belə gəlib belə də gedəcəyinə bir işarədir.

Nəticə / Conclusion

Fatma xanım Kəminənin şeirlərinin elmi-nəzəri təhlili göstərir ki, şairənin bədii irsi zəngin ənənələrə malik Azərbaycan poeziyasının XIX əsr mərhələsində diqqətəlayiq ədəbi hadisələrdən biridir. Şairə özündən əvvəlki irsi də dərinləndirən, öyrənmiş, müasiri olduğu dövrün ədəbi prosesini də izləmiş və bu prosesdə yaxından iştirak etmişdir.

Ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan qadın şairləri antologiyası. Tərtib edən Əzizə Cəfərzadə. – Bakı: Avrasiya Press, 2005.
2. Bakıxanov, A. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Avrasiya Press, 2005.
3. Bədəlova, T. Məhcür Şirvaninin həyat və yaradıcılığı. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya. Əlyazması hüququnda. – Gəncə, 2013.
4. Dəmirbağ, Ö. Türkiyə, Palu. Təvəllüd tarixi: 1962. Türkiyə Van Yüzüncü Yıl Universitetində Türk Ədəbiyyatı üzrə doktor, öyrətim görəvlisi. (16.09.2023-cü il tarixdə “Can verən pərvanələr” TV proqramının YouTube arxivindəki 56-cı bölümündən götürülmüşdür).
5. Esrâr Dede Dîvânı. Hazırlayan dr. Osman Horata. Ankara: Türkiyə Cümhuriyyəti Kültür və Turizm Bakanlığı, 2019, 449 say.
6. Əhmədova, S. Qarabağ ədəbi-mədəni mühiti (XIX əsrin ikinci yarısı – XX əsrin əvvəlləri). – Bakı: Ecoprint, 2020.

7. Fatma xanım Kəminə. Seçilmiş şeirləri. Tərtib edən: Əzizə Cəfərzadə; Yeni nəşrin tərtibçi və red. Ömər Bayram. – Bakı: Elm və təhsil, 2002.
https://musavat.com/news/klassik-irsimizin-nadireyi-zemane-si-fatma-xanim-kemine_855581.html
8. Xəlilzadə, F. Yarı Haqq olan şair. “Azərbaycan”, 2012, 25 avqust.
9. Köçərli, F. Azərbaycan ədəbiyyatı: [2 cildə]. Tərtib edən, müqəddimə, izah və qeydlərin müəllifi Ruqiyyə Qənbərqızı. – Bakı: Avrasiya Press, c.2, 2005.
10. Mir Möhsün Nəvvab. Təzkireyi-Nəvvab. Tərtib edib çapa hazırlayan və ön sözün müəllifi Əkrəm Bağırov. – Bakı: Elm, 2018.
11. Necip Fazıl Kısakürek. Akıl. <http://siir.me/akil>
12. Paşayeva, Q. Klassik irsimizin “nadireyi-zəmanə”si – Fatma xanım Kəminə.

Тема и художественность в стихах Фатимы ханум Кемине

Зульфия Мамедгусейнова

Институт фольклора НАНА. Азербайджан.

E-mail: zulfiyye.memmedhuseynova@gmail.com

Резюме. Азербайджанская поэтесса XIX века Фатима ханум Кемине воспитанница литературной среды Карабаха, имеющая значимую роль в истории нашей литературы. О ней упоминается в составленном в XIX веке сборнике Мир-Мохсун Навваба «Тезкирейи-Навваб» и в «Материалах по истории азербайджанской литературы» Фиридун бека Кочарли. Профессор Азиза Джафарзаде в 1971 году издала и написала вступительное слово к сборнику стихов поэтессы и пять литературных образцов газелей из него включила в свою книгу «Азербайджанские женщины-ашуги и поэтессы» (1991).

Интерес к творчеству поэтессы особенно возрос в последнее время, после выхода Указа Президента Ильхама Алиева, объявившего 2022 год «Годом Шуши», когда увидели свет множество статей о её жизни и творчестве. Но в большинстве этих статей исследования и изыскания проведены не с профессиональной точки зрения. Для изучения направления развития истории нашей литературы очень важно привлечь к исследованию художественные тематические особенности поэтессы.

В статье исследованы произведения Фатимы ханум Кемине, изучено её наследие. При исследовании проведена работа над текстами, рассмотрены суждения и отношение поэтов, обратившихся в своих произведениях к схожим мотивам. В работе применены герменевтический и историко-сопоставительный методы.

Ключевые слова: Фатима ханум Кемине, тезкире, газаль, тема, мотив, поэтические средства